

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОПИТУ НА ЗЕРНОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Боднар О.В., к.е.н.,

НДІ економіки і менеджменту агропромислового виробництва НУБіП України

Досліджено основні складові, що формують попит на зерновому ринку України, виявлено їх особливості в сучасних умовах, розраховано обсяг внутрішнього попиту на зерно за умов забезпечення мінімальних та раціональних норм споживання продуктів харчування

The main components that form the demand for the grain market of Ukraine, their features found in modern terms, calculated the volume of domestic demand for grain in terms of minimum standards and sustainable food consumption

Постановка проблеми. Зерновий ринок постійно займає одне з основних місць серед ринків сільськогосподарської продукції. Зернова продукція є джерелом для задоволення попиту населення на такі найважливіші продукти харчування, як хліб і хлібопродукти та отримання продукції тваринного походження, зокрема молоко, м'ясо, яйці та ін. Зважаючи на це, обсяги внутрішнього попиту на зерно є складовою системи показників, які є індикаторами продовольчої безпеки держави. Гострота проблеми полягає ще й у тому, що ситуація на вітчизняному зерновому ринку протягом останнього часу є нестабільною і, більше того, періодично переростає в кризову. Виходячи з вищезазначеного представлене дослідження є досить актуальним на сучасному етапі розвитку ринків сільськогосподарської продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням формування та функціонування аграрних ринків, зокрема зернового, присвятили свої праці такі відомі вітчизняні науковці аграрники як Білик Ю.Д., Бойко В.І., Гайдук Т.Г., Кириленко І.Г., Ніколаєва З.П., Худолій Л.М., Шпичак О.М. Вимагають подальшого дослідження та вирішення проблеми, що супроводжують вітчизняний ринок зерна в сучасних економічних умовах.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є вивчення особливостей формування попиту на зерновому ринку України в сучасних умовах, визначення розміру внутрішнього попиту на зерно необхідного для забезпечення продовольчої безпеки держави.

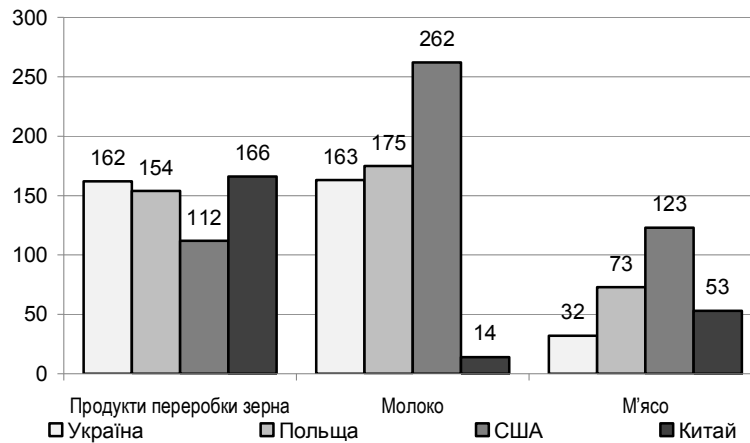
Виклад основного матеріалу. Основними напрямками використання зерна в межах держави є формування фуражного та насінневого фонду, виробництво продуктів харчування та промислова переробка зерна. Власне зазначені напрями і є складовими внутрішнього попиту на ринку зерна, який віддзеркалює забезпеченість держави такими продуктами харчування власного виробництва як хліб та хлібобулочні вироби та продуктами тваринного походження, оскільки їх експорт є незначним.

Найбільшу питому вагу у внутрішньому попиті займають фуражний фонд та фонд споживання населенням. Останній є більш стабільним та залежить в основному від чисельності населення. Споживання хліба та хлібобулочних виробів в Україні за даними ФАО складає 162 кг на душу населення (рис 1), що перевищує раціональні норми споживання [2] на 40%. Для порівняння, у США на продовольчі цілі на одну особу використовується лише 112 кг зерна, що на 30% менше ніж в Україні. У видовій структурі використання зерна на продовольчі цілі яскраво видно, що перевага надається зерну пшениці (77% у структурі використання зернових на продовольчі цілі). Подібна ситуація спостерігається у країнах Європи та США.

У країнах Далекого Сходу, наприклад у Китаї, її частка складає лише 40%, найбільшу частину в раціонах китайців як відомо займає рис. Проте раціони харчування, наприклад, американців більше урізноманітнені кукурудзою (11% у структурі використання зернових на продовольчі цілі), бобовими (3,2%), рисом (7,8%).

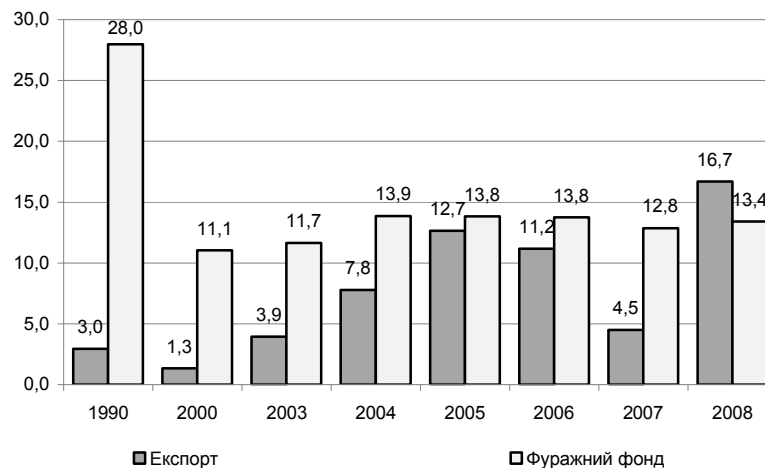
Аналіз динаміки фуражного фонду свідчить про значне скорочення обсягу останнього порівняно з 1990 р., коли споживання населенням продуктів харчування тваринного походження перевищувало мінімальні норми, зокрема молока на 10% та м'яса – на 30%. Зменшення витрат зерна на годівлю худоби та птиці сягнуло 2,5 рази та у 2008 р. вони склали 13,4 млн. тонн (рис.2). Відбулося катастрофічне скорочення поголів'я великої рогатої худоби (в 4,8 рази), свиней (в 3 рази) та птиці (в 1,4 рази).

Скорочення попиту на зерно з боку тваринницьких галузей зумовлене зменшенням попиту на тваринницьку продукцію в середині держави. Рівень споживання молока у 2008 р. в Україні в останні роки на 37% та м'яса на 3% не досягає рівня мінімальних норм, передбачених постановою Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2000 р. № 656. Спостерігається значне відставання у споживанні продукції тваринного походження порівняно з розвиненими країнами світу (див. рис.1).

Рис. 1. Споживання продуктів харчування в деяких країнах світу протягом 2001-2003 рр., кг на душу населення (За даними FAO Statistics Division)

Зазначена ситуація зумовлена низькою купівельною спроможністю населення. Останнє надає перевагу порівняно дешевшим продуктам харчування.

Рис. 2. Динаміка експорту та фуражного фонду зернових в Україні, млн. тонн

Погоджуємося з думкою, що ситуація в Україні з продовольчою безпекою є двоякою. При відносно достатньому рівні виробництва зерна та споживання продуктів переробки зерна існує загрозлива ситуація у сфері забезпечення населення м'яса, м'ясопродуктами та молоком [3].

За останні п'ять років при відносно стабільному розмірі фуражного фонду (13-14 млн. тонн) спостерігається збільшення споживання м'яса в розрахунку на одну особу, зокрема у 2008 р. цей показник становив 50,6 кг, що на 30% більше порівняно з 2004 роком. Таке нібито покращення ситуації приховує в собі небезпеку споживання населенням дешевої та неякісної імпортованої продукції тваринного походження.

Слід відмітити залежність між витратами на годівлю худобі та птиці і ціновою ситуацією на зерновому ринку. Привабливість того чи іншого каналу реалізації зумовлює перерозподіл виробленого зерна не на користь тваринницької галузі через її збитковість.

Підвищення цін на зерно на внутрішньому ринку України 2006-2007 рр. зумовило зростання вартості сировини та відповідно і витрат на виробництво продукції тваринництва. Внаслідок здорожчання вітчизняної тваринницької продукції попит на неї з боку населення знизився. Зменшення обсягів виробництва призвело до зменшення попиту на фуражне зерно. Відбулося чергове скорочення поголів'я ВРХ та свиней. Найоперативніше на зміну ситуації на ринку реагує галузь птахівництва, оскільки відтворення поголів'я вимагає значно менше часу ніж, наприклад, при вирощування великої рогатої худоби.

Оскільки попит на внутрішньому ринку зерна України є досить низьким, надлишок, який вивільняється, за умов сприятливої світової кон'юнктури реалізується на експорт. Останній є досить

вагомою статтею зернового балансу, його обсяги постійно зростають (див. рис.2) за виключенням періоду введення державою в дію експортних обмежень (2006/07 -2007/08 МР).

Для внутрішнього ринку зерна з його низькою смністю пропозиція у 2008/09 МР виявилася надзвичайно великою. Вперше обсяги вивезення зерна за межі країни перевищували розмір фуражного фонду, різниця склала 3,3 млн. тонн.

Існуючий розподіл виробленого зерна сформувався в результаті дії ринкових законів. Особливо в урожайні роки завдяки експорту зменшується перенасичення внутрішнього ринку зерном, що в якійсь мірі утримує ринкові ціни.

Проте у роки, коли обсяги виробництва зерна знижуються не відмічається пропорційних змін у обсягах вивезення збіжжя за межі держави. В цих умовах існують реальні загрози щодо продовольчої безпеки країни, за відсутності комплексного та дієвого впливу держави посилюється залежність вітчизняного ринку від кон'юнктури світового ринку зерна.

Погоджуємося з думкою, що збільшення смності внутрішнього ринку необхідно здійснювати через розвиток галузі тваринництва. Необхідно створити вигідні умови для виробників сільськогосподарської продукції для диверсифікації їхньої діяльності на користь виробництва тваринницької продукції [1, 4].

Враховуючи показник фактичних витрат кормів у 2008 р. нами розраховано обсяг внутрішнього попиту на зерно для забезпечення мінімальних і раціональних норм споживання продуктів харчування, що задовольняють енергетичні та фізіологічні потреби людини (табл.1).

Таблиця 1

Внутрішній попит на зерно за умов забезпечення споживання населенням продукції продовольчого призначення на рівні науково обґрунтованих норм

Показники	За умов споживання на рівні мінімальних норм	За умов споживання на рівні раціональних норм
Обсяг внутрішнього попиту, млн. тонн	32,3	43,3
в тому числі внутрішній попит на фуражне зерно, млн. тонн*		
для виробництва молока	4,0	4,4
для виробництва яловичини	4,9	7,8
для виробництва свинини	5,8	9,2
для виробництва м'яса птиці	3,8	6,1
для виробництва яєць	1,8	2,3

* фуражний фонд розраховано виходячи з витрат кормів у 2008 році

За об'єктивними даними це має бути вітчизняне фуражне зерно. Для забезпечення населення продукцією вітчизняної тваринницької галузі на рівні мінімальних норм споживання потрібно 32,3 млн. тонн зерна, раціональних – 43,3 млн. тонн. На душу населення ці обсяги відповідно складають 690 та 930 кг, що можна вважати критерієм продовольчої безпеки держави.

З вищезазначеного обсягу найбільше зерна витратиться на виробництво свинини, що зумовлено національними особливостями. За умови досягнення споживання на рівні раціональних норм частка зерна, яке витратиться на виробництво хліба та молока, знизиться на користь виробництва яловичини та м'яса птиці, що свідчить про вищу якість життя населення.

Висновки. За умов досягнення споживання населенням продукції тваринного походження на рівні відповідних норм проблема ніби існуючого перевиробництва зерна зникне. Нині значний надлишок зерна на внутрішньому ринку вивозиться за межі країни, хоча фуражний фонд залишається недостатнім. Державна підтримка тваринницької галузі є однією з основних умов ефективного виробництва високоякісної продукції тваринництва. В подальшому за потенційними можливостями Україна має бути експортером на світовому ринку не тільки зерна, але й молока, м'яса та іншої продукції тваринництва, для виробництва якої використовується зерно.

Література.

1. Кириленко І.Г., Дем'янчук В.В., Андрущенко Б.В. Формування зернового ринку в Україні: стратегія розвитку // Економіка АПК . – 2009. – №9. – С. 79-84
2. Пасхавер Б.Й. Продовольча доступність // Економіка України. – 2001. – №7. – С. 69-77
3. Саблук П.Т., Білорус О.Г., В.І. Власов Продовольча безпека України // Економіка АПК. – 2009. – №10. – С. 3-7
4. Шпичак О.М. Давайте працювати на ринку зерна без шарахань у різні боки // Зерно і хліб. – 2005. – №4. – С. 3-5